

Piotr Krawczyk

Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe w gimnazjach m. st. Warszawy w opinii szkolnych koordynatorów ds. doradztwa zawodowego

„Chodzi o to, by człowiek o choczko robił to, co musi...”
Tadeusz Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*

Wśród głównych zadań stawianych szkole ważne miejsce zajmuje wspieranie młodzieży w planowaniu kariery zawodowej i prowadzących do niej ścieżek kształcenia. Polityka oświatowa państwa poprzez kolejne nowelizacje rozporządzenia o zasadach udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w placówkach oświatowych coraz precyzyjniej określa powinności szkoły i jej pracowników w zakresie realizacji poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Jednocześnie wiele badań ukazuje rozłączność modelu teoretycznego z jego implementacją. W artykule omówiono badania własne prowadzące do wyodrębnienia czynników zakłócających funkcjonowanie szkolnego poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Przedstawiono wyniki analiz towarzyszących identyfikacji przyczyn trudności i przeszkód, na jakie natrafiają osoby odpowiedzialne za poradnictwo adresowane do uczniów gimnazjów.

Słowa kluczowe: Poradnictwo-edukacyjno-zawodowe, koordynatorzy
wewnątrzszkolnego systemu doradztwa, doradcy zawodowi

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 2013 r.¹ w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach określiło obowiązki szkoły, pracujących w niej nauczycieli i specjalistów (pedagog szkolny, psycholog szkolny, doradca zawodowy, terapeuta pedagogiczny) w zakresie udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej polegającej na rozpoznawaniu i zaspokajaniu jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz rozpoznawaniu indywidualnych możliwości psychofizycznych. Rozporządzenie to nałożyło na dyrektora szkoły obowiązek zatrudnienia doradcy zawodowego albo wyznaczenia nauczyciela, wychowawcy grupy

¹ Rozporządzenie z 2013 roku aktualizowało akta z 2010 roku.

wychowawczej lub specjalisty planującego i realizującego zadania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego. Główne zadania doradcy zawodowego (lub osoby wyznaczonej przez dyrektora) zostały wskazane wprost w treści rozporządzenia i dotyczą rozpoznawania zapotrzebowania uczniów na informacje edukacyjno-zawodowe, gromadzenia i udostępniania potrzebnych informacji oraz pomoc uczniom w planowaniu ścieżek kształcenia i kariery zawodowej.

Badania przedstawione w niniejszym artykule zostały zrealizowane wśród koordynatorów Warszawskiego Systemu Doradztwa Zawodowego (WSDZ), powołanych przez Biuro Edukacji (BE) do wdrażania modelu systemowego wsparcia szkół warszawskich w ich realizacji zadań z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla młodzieży. Przeprowadzenie badań w szkołach, które wprowadziły systemowe rozwiązania, miało na celu przeanalizowanie rezultatów rozwiązań, wprowadzonych przez władze oświatowe (por. też Krawczyk, 2016).

Warszawski System Doradztwa Zawodowego

W 2013 roku, tym samym, w którym opublikowano znowelizowane rozporządzenie o organizacji i prowadzeniu pomocy psychologiczno-pedagogicznej (MEN, 2013), w Biurze Edukacji Urzędu m. st. Warszawy podjęto decyzję o powołaniu Warszawskiego Systemu Doradztwa Zawodowego. Jak wynika z informacji publikowanych na stronach serwisów informacyjnych władz samorządowych miasta stołecznego Warszawy (BE, 2016), Biuro Edukacji jako jeden z priorytetów w pracy na rok szkolny 2013/2014 przyjęło rozwój doradztwa zawodowego. Było to zgodne z przyjętym przez władze miasta Programem Rozwoju Edukacji w Warszawie w latach 2013–2020 (por. BE, 2013). Warszawski System Doradztwa Zawodowego funkcjonuje od 2014 roku, obejmując swą działalnością przeszło 300 szkół i innych stołecznych placówek oświatowych.

W roku szkolnym 2014/2015, w którym utworzono WSDZ, w Warszawie funkcjonowało 177 szkół podstawowych, 113 gimnazjów, 88 liceów ogólnokształcących, 44 technika, 24 zasadnicze szkoły zawodowe, 23 poradnie psychologiczno-pedagogiczne (System Informacji Oświatowej [SIO], 2016). Podejmując działalność, w pierwszej fazie zbudowano strukturę organizacyjną WSDZ bazującą na osobach odpowiedzialnych za koordynowanie doradztwa edukacyjno-zawodowego w swoich miejscach pracy. W związku z tym powołano łącznie 446 szkolnych koordynatorów WSDZ we wszystkich szkołach podlegających Biuru Edukacji, 23 koordynatorów zatrudnionych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych i 17 koordynatorów reprezentujących wydziały oświaty w urzędach dzielnicowych Warszawy. Planując pracę, ustalono, że w początkowym okresie działania WSDZ skoncentrują się na gimnazjach, w kolejnym roku szkołach średnich, na końcu obejmą swym wsparciem szkoły podstawowe. Kolejność działań wynikała z wewnętrznych analiz warszawskiego Biura Edukacji i była zgodna z wnioskami z szeregu badań

zapotrzebowania na usługi z obszaru poradnictwa edukacyjno-zawodowego (por. IBE 2013, IBE 2016; Czepiel, 2013), które wskazywały, że największe braki w realizacji zadań szkolnego doradztwa, i wynikające z nich zapotrzebowanie na systemowe wsparcie, lokuje się na III etapie edukacyjnym realizowanym w gimnazjach. Uznano, że największą pomoc należy udzielić szkole poprzedzającej bezpośrednio drugi próg edukacyjny, czyli instytucji, w której młodzież podejmuje decyzje związane z wyborem dalszej edukacji w szkole zawodowej lub pozostania na ścieżce ogólnokształcącej. Pomysłodawcy i realizatorzy programu WSDZ przyjęli za priorytet stworzenie jednolitego modelu usług poradnictwa edukacyjno-zawodowego, integrującego inicjatywy i aktywności zarówno podejmowane wcześniej w aglomeracji warszawskiej przez instytucje oświatowe działające na rzecz szkół, nauczycieli i uczniów, jak i dopiero planowane (BE, 2015). Rozważono także przydział zadań, które mogą być podejmowane przez poszczególne placówki.

Obecnie część zadań realizowanych jest w Warszawskim Centrum Innowacji Edukacyjno-Społecznych i Szkoleń (WCIES). Ośrodek ten, jako instytucja edukacyjna m. st. Warszawy, prowadzi szkolenia, organizuje konferencje i zajęcia adresowane do uczniów, nauczycieli, dyrektorów szkół, pedagogów i psychologów szkolnych, wychowawców oraz rodziców. Porady z zakresu doradztwa zawodowego, diagnozowanie predyspozycji zawodowych oraz szczegółowe informacje na temat warszawskich szkół ponadgimnazjalnych, zarówno ogólnokształcących, jak i zawodowych na poziomie zasadniczym i średnim, są udzielane: w szkołach, w stołecznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w Centrum Rozwoju Doradztwa Zawodowego WCIES, Centrum Informacji i Doradztwa Młodzieżowego w Pałacu Młodzieży oraz w Szkolnym Ośrodku Kariery w Zespole Szkół Licealnych i Ekonomicznych nr 1. Dodatkowo ich realizację wspierają inicjatywy podejmowane w różnych miejscach Warszawy, w ramach m.in. Dnia Przedsiębiorczości, Ogólnopolskiego Tygodnia Kariery, Szkoły Przedsiębiorczości, targów edukacyjnych Perspektywy.

W ciągu dwóch pierwszych lat działalności członkowie zarządu Warszawskiego Systemu Doradztwa Zawodowego zorganizowali kilkanaście szkoleń wyjazdowych i stacjonarnych dla koordynatorów WSDZ wszystkich placówek objętych wsparciem systemu (BE, 2015). Koordynatorzy szkolni, pracujący w poradniach psychologiczno-pedagogicznych i wydziałach oświaty urzędów dzielnicowych uczestniczyli w zajęciach warsztatowych przygotowujących do realizacji zadań doradczych, prowadzenia porad indywidualnych i grupowych. Podczas kilkunastogodzinnych warsztatów poznawali nowoczesne metody doradztwa, gromadzenia informacji zawodowej, diagnozowania predyspozycji, zainteresowań, oczekiwań i potrzeb młodzieży na poszczególnych etapach edukacyjnych. Zajęcia w formie wykładów, ćwiczeń, warsztatów i projektów były prowadzone przez specjalistów, przeważnie nauczycieli akademickich m.in. Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Uniwersytetu Łódzkiego, Krajowego Ośrodka Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej. Część zajęć

dotyczyła pracy z uczniami ze specyficznymi trudnościami w nauce, specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i z niepełnosprawnościami.

Warszawski System Doradztwa Zawodowego prowadzi działalność również poza placówkami oświatowymi, podejmując inicjatywy na styku edukacji i rynku pracy, angażując się we współpracę szkół z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Organizowane są wycieczki dla uczniów do zakładów pracy, spotkania z przedstawicielami świata zawodów, zajęcia praktyczne w Centrum Kształcenia Praktycznego. Dodatkowo Warszawski System Doradztwa Zawodowego stanowi odpowiedź na potrzebę jednoczenia wysiłków i koordynację wspólnych przedsięwzięć szkół, placówek oświatowych i instytucji rynku pracy (BE, 2015).

Szkolne poradnictwo edukacyjno-zawodowe w świetle dotychczasowych badań

Na przestrzeni kilkudziesięciu lat koncepcja realizacji poradnictwa znacząco się przeobraziła. Dominujące w XX wieku przekonania o walorze działań o charakterze interwencyjnym sprowadzonym do jednorazowych aktów pomagania według współczesnych poradodawców, przedstawicieli pedagogiki pracy i innych badaczy poradnictwa, powinny ustąpić pola nowoczesnym wizjom poradnictwa niedyrektywnego, procesualnego, zorientowanego na całościowe wsparcie człowieka (por. Kargulowa, 2005; Minta, 2012; Savickas i in., 2009, s. 239–250). Badania Katarzyny Karskiej (2013, s. 163) wykazały jednak, że nauczyciele i dyrektorzy gimnazjów nadal postrzegają poradnictwo tradycyjnie, raczej jako jednorazowe akty niż długotrwałe procesy. Traktują poradnictwo jako pomoc w wyborze zawodu i szkoły, dlatego tak wielką wagę przywiązują do informacji zawodowej, dostępu do informacji o szkołach i kierunkach kształcenia (Karska, 2013). Grono pedagogiczne w większości utożsamia poradnictwo z informacją zawodową, co, według Karskiej, wynika z łatwości udzielania takich informacji, ograniczeń czasowo-organizacyjnych dotyczących pracy doradczej oraz braków kadrowych w poradnictwie edukacyjno-zawodowym (Karska, 2013, s. 165). Większość uznała badanie predyspozycji i zainteresowań młodych jako niezwykle istotne działanie poradnictwa, skłaniając się jednak ku tradycyjnym formom poradnictwa określanym przez A. Kargulową mianem dyrektywnych (2005, s. 40). Jednocześnie, ze względu na niedojrzałość uczniów, nauczyciele są przekonani o ograniczonym znaczeniu i zaledwie wstępnym charakterze poradnictwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjum w ogóle. Wielu nauczycieli uważa, że wybory gimnazjalistów nie determinują przyszłości zawodowej (w szkołach z ośrodkiem kariery odsetek takich głosów jest o połowę mniejszy). Tę opinię podziela część dyrektorów, werbalizujących swoje stanowisko następująco: *jeszcze mają czas na ważne decyzje, większość i tak idzie do LO, tam podejmą decyzję* (Karska, 2013, s. 165).

Anna P. Czepiel (2013, s. 2) zwraca uwagę, że mimo odpowiednich uwarunkowań prawnych doradztwo zawodowe dla młodzieży szkolnej realizowane jest w Polsce w stopniu niewystarczającym, głównie ze względu na zbyt małą liczbę etatowych doradców. Na prawie 15 tysięcy szkół ponadpodstawowych w 2011 roku tylko tysiąc zatrudniało doradcę zawodowego².

W świetle danych o małej liczbie etatów dla szkolnych doradców zawodowych szczególne znaczenie mają działania podejmowane przez nauczycieli przedmiotowych i wychowawców (cele związane z doradztwem zawodowym są zapisane w treściach kształcenia). Także według Marioli Wolan-Nowakowskiej prowadzenie procesu orientacji i poradnictwa zawodowego w szkołach powinno odbywać się równoległe z działalnością dydaktyczną i wychowawczą szkoły (2013, s. 109).

Obowiązek udzielania uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej w zakresie doradztwa edukacyjno-zawodowego dotyczy zarówno nauczycieli przedmiotowych, jak i psychologów, pedagogów, logopedów, terapeutów pedagogicznych oraz oczywiście doradców zawodowych (MEN, 2013). Nie zawsze jednak przekłada się on na praktykę szkolną.

O niewywiązywaniu się z niego mogą świadczyć badania czasu i warunków pracy nauczycieli opublikowane w czerwcu 2014 roku przez Instytut Badań Edukacyjnych. Badania objęły 4762 nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących z 921 szkół dla dzieci i młodzieży na I, II, III i IV etapie edukacji (Federowicz, 2014). W badaniu uwzględniono 53 czynności zawodowe nauczycieli wykonywane w sytuacjach innych niż prowadzenie lekcji przedmiotowych, które jako obowiązkowe nie różnicują nauczycieli. Kluczowe dla niniejszych rozważań czynności zawodowe były reprezentowane uniwersalną kategorią: doradztwo edukacyjno-zawodowe. Wśród wszystkich badanych czynności właśnie ta okazała się najmniej popularna, zajmując ostatnie miejsce pod względem odsetka osób wykonujących kiedykolwiek daną czynność. Ponad 95% badanych nauczycieli stwierdziło, że nigdy nie wykonuje czynności z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego. Warto dodać, że badanie przeprowadzono w semestrze zimowym 2012 roku, a więc dwa lata po wprowadzeniu rozporządzenia o organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej (MEN, 2010) zobowiązującego wszystkich nauczycieli do wspierania uczniów w tym zakresie. Ponadto autorom badań udało się ustalić, że w gimnazjach odsetek ten jest dwukrotnie wyższy, co automatycznie oznacza, że istnieją szkoły, w których nauczycieli realizujących doradztwo w jakimkolwiek stopniu jest mniej niż 4%.

Od 2001 roku (MEN, 2001) szkoły ponadpodstawowe zobowiązane są do opracowania wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego, który w formie stosownego dokumentu powinien ujmować planowane i faktycznie realizowane przez placówki działania w zakresie orientacji szkolnej i zawodowej, gromadzenia i udostępniania informacji o zawodach i szkołach następnego etapu edukacyjnego.

² Odpowiedź sekretarza stanu w Ministerstwie Edukacji Narodowej Tadeusza Sławeckiego z dnia 1 lutego 2013 r. na interpelację posła Jana Marka Warzechy z dnia 23 stycznia 2013 r.

Według raportu dotyczącego diagnozy stanu doradztwa, zrealizowanego w latach 2012–2013 (Instytut Badań Edukacyjnych [IBE], 2015), tylko 1/3 polskich szkół może pochwalić się posiadaniem WSD – Wewnątrzszkolnego Systemu Doradztwa, a ponieważ badanie przeprowadzono wyłącznie w szkołach, których dyrektorzy deklarują realizację doradztwa edukacyjno-zawodowego, więc odsetek wszystkich szkół wywiązujących się z obowiązku po przeszło 10 latach jego funkcjonowania nie przekracza 33%. Jednocześnie ponad 70% nauczycieli twierdzi, że usługi związane z poradnictwem są w ich szkole promowane (Karska, 2013, s. 148).

Na tle uśrednionych danych z całej Polski wyróżniają się szkoły warszawskie. Jak wynika z danych Biura Edukacji m.st. Warszawy (BE, 2015), w czerwcu 2015 roku spośród 378 szkół aglomeracji warszawskiej 65% placówek potwierdziło opracowanie dokumentu pod nazwą Wewnątrzszkolny System Doradztwa Zawodowego. Najwyższy wskaźnik dotyczył gimnazjów – prawie 89%, następnie liceów ogólnokształcących – 69%, techników – 63% i zasadniczych szkół zawodowych – 61,5%. Najniższy odsetek dotyczył szkół podstawowych i wynosił niespełna 55%. Przy okazji ustalono, ile szkół udostępnia na swoich stronach internetowych zakładkę dotyczącą doradztwa zawodowego. Na 378 szkół czyni tak 162, co oznacza, że ponad 57% szkół nie dzieli się informacjami ani nie propaguje wiedzy na temat realizowanego poradnictwa. Z uwzględnieniem poszczególnych typów szkół najwięcej udostępnień ma miejsce w przypadku gimnazjów (62%), a najmniej w przypadku liceów ogólnokształcących (36,5%). W przypadku pozostałych szkół wskaźnik nie przekracza 40% (BE, 2015).

W wyodrębnieniu najważniejszych kategorii badań poradnictwa edukacyjno-zawodowego pomocne jest ustalenie podstawowych celów działalności poradniczej.

Przedstawione w kolejnym rozdziale badania własne koncentrowały się na działaniach szkolnych doradców zawodowych i innych osób wspierających uczniów w przygotowaniu do podjęcia decyzji związanej z drugim progiem edukacyjnym, gdzie młodzież musi podejmować trudne wybory (por. Wojtasik, 2010) – przejściem z gimnazjum do szkoły ogólnokształcącej lub zawodowej.

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe w opiniach warszawskich koordynatorów

Pomysł na badanie poradnictwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach m. st. Warszawy był konsekwencją uczestnictwa autora w spotkaniach z osobami odpowiedzialnymi za realizację szkolnego poradnictwa i nieformalnych rozmów na temat codziennej praktyki doradczej. Kontakty miały miejsce podczas szkoleń i konferencji. Obserwacje osób odpowiedzialnych za wdrażanie modelowych koncepcji skłaniały do refleksji na temat funkcjonowania systemowych rozwiązań. Bezpośredni kontakt ze szkolnymi koordynatorami Warszawskiego Systemu Doradztwa Zawodowego umożliwił poznanie ich opinii na temat doradztwa zawodowego

w rzeczywistości szkolnej. Te z natury spontanicznie pojawiające się refleksje zachęcały do podjęcia pogłębionej analizy opinii szkolnych koordynatorów ds. doradztwa zawodowego. Takie przesłanki towarzyszyły zainicjowaniu projektu badawczego pod kierunkiem M. Wolan-Nowakowskiej i zrealizowanego przy wsparciu Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. Badania zostały przeprowadzone w okresie od czerwca 2015 do maja 2016 r. w publicznych gimnazjach m. st. Warszawy. Wszystkie te placówki należą do Warszawskiego Systemu Doradztwa Zawodowego, stworzonego i wspieranego przez Biuro Edukacji m. st. Warszawy, co gwarantowało zatrudnienie w każdej z nich osoby odpowiedzialnej za realizację zadań z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego oraz prowadzenie zajęć związanych z przygotowaniem do określania ścieżek kształcenia i przyszłej kariery zawodowej (możliwość badania czegoś, co istnieje, a nie rozstrzygnięcia dylematu czy istnieje). Konsekwencją doboru próby była możliwość przeprowadzenia pogłębionej analizy jakości oddziaływania szkolnego poradnictwa na przygotowanie uczniów do podejmowania zgodnych z własnymi potrzebami decyzji edukacyjnych i zawodowych. Badania zostały przeprowadzone w paradygmacie ilościowo-jakościowym metodą sondażu diagnostycznego (Pilch, Bauman, 2001). Zastosowana technika ankiety z wykorzystaniem narzędzi w formie kwestionariusza pozwoliła zgromadzić interesujące dane, które, po wstępnej analizie, zostały częściowo zweryfikowane i uzupełnione w trakcie wywiadów pogłębionych. Dzięki zgodzie i pomocy Biura Edukacji m. st. Warszawy przekazano kwestionariusze ankiety wszystkim koordynatorom Warszawskiego Systemu Doradztwa Zawodowego w 113 stołecznych gimnazjach. W odpowiedzi otrzymano 78 wypełnionych ankiet, co stanowiło prawie 70% rozesłanych. Przeprowadzono również rozmowy z wybranymi koordynatorami doradztwa w warszawskich gimnazjach (8 osób).

Celem badań było poznanie poziomu realizacji zadań doradczych oraz określenie trudności związanych z realizacją planu WSDZ, skierowanego do uczniów na trzecim etapie edukacji. Jednym z celów było ustalenie, co doradcy, nauczyciele i inne osoby zajmujące się doradztwem robią, a czego unikają w odniesieniu do obowiązków wynikających z dokumentów oświatowych.

W związku z tym pojawiły się pytania szczegółowe: Co może mieć znaczenie dla działania szkolnego doradcy? Jak traktowane są w szkole, przez innych nauczycieli zadania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego? Jak w szkole traktowany jest doradca i realizowane przez niego zadania?

Badanie pozwoliło ustalić kwalifikacje zawodowe koordynatorów doradztwa. Na podstawie zebranych danych można stwierdzić, że prawie połowa respondentów nie posiadała formalnego przygotowania do pełnienia roli szkolnego doradcy zawodu. Kwalifikacje, których uzyskanie, według wytycznych władz oświatowych (Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej [KOWEziU], 2008) wymaga ukończenia kierunkowych studiów wyższych lub podyplomowych, posiadało 52% koordynatorów WSDZ. Dane te potwierdzają rozpoznanie organizatorów Warszawskiego Systemu Doradztwa Zawodowego (BE, 2015), którzy

dostosowali do nich ofertę szkoleń. Niestety, kwalifikacji doradcy nie można zdobyć na kursach kwalifikacyjnych, które zazwyczaj proponowały skróconą względem studiów stacjonarnych ścieżkę uzyskania stosownych dyplomów.

Niecałe 30% koordynatorów zatrudnionych jest w szkole na stanowisku doradcy zawodowego. Pozostałe osoby, które wykonują obowiązki koordynatorów, zatrudnione są jako pedagodzy lub psycholodzy szkolni, nauczyciele przedmiotu lub nauczyciele specjaliści (m.in. terapeuci, logopedzi), co oznacza, że zadania z zakresu doradztwa stanowią rozszerzenie lub dopełnienie ich podstawowych obowiązków związanych z posiadanym etatem.

Spytano wszystkich koordynatorów, niezależnie od posiadanych kwalifikacji, o ich doświadczenie zawodowe. Wśród nich 44% nie miało doświadczeń zawodowych innych od zdobytych w ramach aktualnie wykonywanego zawodu. Interesujące są jednak miejsca zdobywania doświadczeń pozaszkolnych: 13% pracowało kiedyś w firmie lub korporacji, 4% ma za sobą epizod pracy urzędniczej, 7% pracowało lub pracuje równocześnie w poradni psychologiczno-pedagogicznej, 23% pracowało w różnych instytucjach oświatowych i innych, niecałe 9% prowadziło własną działalność gospodarczą. Z powyższych danych wynika, że ponad połowa koordynatorów nie ma doświadczeń innych niż pedagogiczne. Tylko co 10 osoba koordynująca WSDZ, odpowiadająca tym samym w szkole za promowanie postaw przedsiębiorczych i przygotowanie uczniów do samozatrudnienia, może w swojej pracy odwoływać się do osobistych doświadczeń. Dla wielu koordynatorów zagadnienia związane z uruchamianiem i prowadzeniem działalności gospodarczej znane są tylko od strony teoretycznej. Badanie wykazało dysproporcje w posiadanym doświadczeniu zawodowym między koordynatorami wykwalifikowanymi i niewykwalifikowanymi. Prawie 60% wykwalifikowanych koordynatorów WSDZ nigdy nie pracowało w innych zawodach niż aktualnie wykonywany. Oznacza to, że wraz ze wzrostem kwalifikacji doradczych koordynatorów WSDZ maleje zakres posiadanych przez nich doświadczeń zawodowych zdobywanych w zawodach nienauczyielskich.

Zgodnie z prakseologiczną koncepcją T. Kotarbińskiego (1982, s. 186–201), mistrzostwo w wykonywanej profesji wymaga wykazywania się przez pracownika sprawnością zawodową, nabywaną w wyniku ćwiczeń i specjalizacji oraz umiejętnością organizowania pracy w zespole. Kompetencje, zwłaszcza interpersonalne, wzmacnianie i rozbudowywane są w toku działań, podejmowanych w różnorodnych środowiskach, podczas wykonywania zróżnicowanych zadań zawodowych, w kooperacji z różnymi ludźmi i grupami społecznymi. Tradycyjnie kariera nauczycielska należy do grupy karier o linearnym charakterze, nie dającym wielu szans na różnicowanie doświadczeń zawodowych (por. Domecka, Mrozowicki, 2008; Kędzierska, 2011). W konsekwencji zmian na rynku pracy, podobnie jak w przypadku karier biznesowych, pojawiły się wprawdzie pewne nieregularności i mozaikowość w jej przebiegu (tamże), jednak w grupie badanych koordynatorów WSDZ rzadko występowały próby podejmowania działalności gospodarczej, zatrudniania

siebie i innych, samodzielnego rozliczania świadczeń socjalnych, a więc aktywności o charakterze przedsiębiorczo-biznesowym. Istnieje zatem ryzyko mniej sprawnego działania koordynatorów szkolnego doradztwa edukacyjno-zawodowego w rozumieniu prakseologicznym, wynikające z ich uboższych doświadczeń zawodowych.

W rozporządzeniu o pomocy psychologiczno-pedagogicznej z 2010 roku (MEN, 2010) pedagodzy szkolni, logopedzi, terapeuci i reedukatorzy zostali zobligowani do prowadzenia rozbudowanej dokumentacji świadczonej w szkole pomocy psychologiczno-pedagogicznej (por. MEN, 2010; MEN, 2013). Ten sam akt prawny wprowadził obowiązkowe zadania z zakresu poradnictwa edukacyjno-zawodowego dla wszystkich członków grona pedagogicznego, szczególnie jednak dużo obowiązków zostało w nim przydzielonych szkolnemu doradcy zawodowemu, a w przypadku braku takowego, osobie zobowiązanej przez dyrektora placówki do wypełniania zadań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego. Koordynacją szkolnego doradztwa zajmuje się ponad 52% pedagogów szkolnych, 17% psychologów oraz prawie 16% nauczycieli przedmiotowych reprezentujących 10% przedmiotów szkolnych (BE, 2015; IBE, 2013). W tym kontekście zdziwienie może budzić informacja, że dla 42% badanych nie stworzono specjalnych etatów. Co czwarty badany (24%) uważa, że zwiększono zatrudnienie osób odpowiedzialnych za realizację zadań doradczych w sposób niewystarczający. Z kolei tylko czterem procentom z ogólnej liczby osób zajmujących się doradztwem zredukowano dotychczasowe inne obowiązki. Wobec powyższego nie dziwią skargi i niezadowolenie wyrażane ustnie podczas wywiadów z koordynatorami i w formie pisemnych komentarzy do niektórych ankiet, z powtarzającym się motywem *kiedy mam to [doradztwo – przyp. autora] robić?*

Pytanie o poczucie wpływu na realizację doradztwa w szkole pozornie przynosi dość optymistyczne odpowiedzi. O posiadaniu owego wpływu przekonanych jest 85% badanych. Jednak analiza odpowiedzi w uszczegółowionych kategoriach daje odmienny obraz. Spytano koordynatorów o aktywności aperiodyczne, jakimi są szkolne wycieczki. Wielogodzinny, a tym bardziej kilkudniowy wyjazd tworzy sprzyjające sytuacje do ćwiczenia kompetencji interpersonalnych, budowania wiedzy o sobie, pogłębionych rozmów ułatwiających rozpoznanie predyspozycji i zainteresowań zawodowych uczniów. Aktywności tego typu stwarzają wyjątkową okazję do realizacji zadań obowiązujących doradcę lub osobę pełniącą jego obowiązki, a więc koordynatora WSDZ. Spytano koordynatorów o możliwość współredagowania planów wyjazdowych. Ponad połowa (52%) koordynatorów stwierdziła, że nie ma wpływu na określanie programu dydaktyczno-wychowawczego wycieczek szkolnych.

Innym ważnym punktem w edukacji gimnazjalnej jest obowiązek realizacji przez uczniów projektu edukacyjnego. Metoda projektu ćwiczy kompetencje interpersonalne, kształtuje postawy obowiązkowości, sumienności, odpowiedzialności, uczy sposobów zarządzania projektem i prezentowania jego wyników (por. Kotarba-Kańczugowska, 2010). Ta forma jest obowiązkowo realizowana przez wszystkich gimnazjalistów, najczęściej uczniów drugiej klasy. Uczestnictwo koordynatora

w projektach jest okazją do rozpoznawania zainteresowań i preferowanych zachowań nastolatków w sytuacjach współpracy, ich obowiązkowości, punktualności i umiejętności pokonywania stresu podczas wystąpień publicznych. Na podstawie badań stwierdzono, że prawie 27% badanych nie ma możliwości pełnienia funkcji opiekuna uczniowskich projektów edukacyjnych. Naturalny wniosek z powyższego, że pozostali (73%), wykorzystują tę okazję do realizacji zadań poradniczych, nie przekłada się jednak na stan faktyczny.

Do wymienionych w rozporządzeniu (MEN, 2013) obowiązków koordynatora należy pedagogizacja rodziców i edukowanie grona pedagogicznego w problematyce doradztwa zawodowego. Na podstawie uzyskanych danych stwierdzono, że 48% badanych nie organizuje szkoleń z zakresu doradztwa dla nauczycieli. Jednocześnie 43% koordynatorów uważa, że grono pedagogiczne liczy się z ich opinią w stopniu co najwyżej umiarkowanym. W wywiadach wskazywano brak wystarczającego uznania dla działalności koordynatorów WSDZ. Za jedną z głównych przyczyn takiego stanu rzeczy podawano niewystarczające wsparcie ze strony władz szkolnych. Badani wyrażali niezadowolenie z pewnej niekonsekwencji: z jednej strony dyrektorzy arbitralnie przydzielili swoim pracownikom zadania z zakresu doradztwa, powołując ich na stanowiska doradców lub osób odpowiedzialnych za realizację zadań z zakresu doradztwa, z drugiej natomiast nie zwiększyli etatów, ani nie wsparli ich w przygotowaniach do podjęcia nowej roli. *Teraz są ciekawe możliwości realizacji doradztwa, ale wszystko w rękach dyrektora. Jeśli dyrektor nie ceni doradztwa, to nie „umocuje” koordynatora na radzie, nie przedstawi uczniom, ich rodzicom, innym nauczycielom, nie da osobnego pomieszczenia zapewniającego intymność i poufność porady indywidualnej. A jak dyrektor nie szanuje, to i inni nie cenią* (wypowiedź koordynatora WSDZ).

Dodatkowe trudności w relacjach z innymi pracownikami szkoły stwarza brak informacji o realizacji doradztwa na prowadzonych lekcjach i innych zajęciach. Ten zarzut dotyczył przede wszystkim nauczycieli przedmiotowych, którzy nie przekazywali żadnych danych koordynatorowi na ten temat. Sytuacja taka dotyczyła 29% koordynatorów, a więc można przypuszczać, że nauczyciele prawie 1/3 szkół gimnazjalnych nie wywiązywali się ze swoich obowiązków dotyczących udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, odcinając jednocześnie koordynatorów zatrudnionych w ich szkołach od ważnej informacji na temat uczniów i ich potrzeb związanych z planowaniem przyszłości edukacyjno-zawodowej.

Według 35% koordynatorów brakuje precyzyjnego programu realizacji zadań z zakresu doradztwa. W rozmowie bezpośredniej, podczas wywiadów, koordynatorzy ci odnosili się do rozwiązań znanych w kształceniu przedmiotowym. Mówili wprost o nieistniejącej podstawie programowej z doradztwa i programach nauczania, które określałyby ogólny zakres kształcenia na temat, jak wybierać zawód, stanowiąc ważny punkt odniesienia dla nauczycieli. Część koordynatorów, wzorem nauczycieli przedmiotowych, też chciałaby realizować pewien ogólnie zredagowany plan szkolnego doradztwa edukacyjno-zawodowego. Podczas wywiadów koordynatorzy

wymieniali najczęściej stosowane sposoby radzenia sobie z brakiem podstawy programowej i stworzonych na niej programów nauczania. Źródłem, do którego najczęściej sięgali, były m.in. zasoby edukacyjne portali KOWEZIU i WCIES. Jako środki dydaktyczne, które często mają charakter dydaktyczno-diagnostyczny, uznawane są tu komputery, tablety, drukarki, oprogramowania, testy. Spośród koordynatorów 29% uważa jednak, że brakuje im tych pomocy dydaktycznych.

Podsumowanie

Przeprowadzone badania wskazują na występowanie rozbieżności między założeniami poradnictwa edukacyjno-zawodowego ujętymi w dokumentach oświatowych a praktyką działań doradczych podejmowanych w gimnazjach. Ujawniają pewną niekompletność polityki oświatowej, która zainicjowała szereg potrzebnych działań określonych w formie obligatoryjnych zadań przydzielonych koordynatorom WSDZ, wykonującym obowiązki doradców. Zabrakło bowiem równoległych inicjatyw legislacyjnych i organizacyjnych umożliwiających sprawne działanie osób odpowiedzialnych za szkolne poradnictwo zawodowe. Brak niezależnych lub rozszerzonych etatów przy niezredukowanym obciążeniu dotychczasowymi obowiązkami utrudnia pracę koordynatorów WSDZ, a tym samym funkcjonowanie całego systemu poradnictwa w szkole. Zwraca uwagę przypadkowość doboru osób do pełnienia obowiązków koordynatorów WSDZ. Przymusowość i nieadekwatność niektórych nominacji może budzić obawy o poważne traktowanie sprawy poradnictwa przez dyrektorów gimnazjów. Po analizie zebranych danych pojawia się refleksja odnośnie do przygotowania koordynatorów WSDZ do wykonywania przynależnych im zadań. W dotychczasowych badaniach podkreślano znaczenie posiadania kwalifikacji szkolnego doradcy zawodowego. Zaprezentowane w artykule badania kierują uwagę w stronę kompetencji interpersonalnych istotnych we wszystkich zadaniach wymagających współdziałania z różnymi pracownikami szkoły. Badania wskazują również na potrzebę opracowania bardziej szczegółowych wytycznych dotyczących realizacji szkolnego poradnictwa edukacyjno-zawodowego, a także podtrzymywania dotychczasowych oraz tworzenia nowych perspektyw dla zdobywania pełnych kwalifikacji i ciągłego doskonalenia się doradców.

Bibliografia

- Czepiel, A. P. (2013). *Dlaczego należy zwiększyć efektywność doradztwa zawodowego w polskich szkołach?* Warszawa: Fundacja Forum Obywatelskiego Rozwoju – FOR.
- Domecka, M., Mrozowicki, A. (2008). Robotnicy i ludzie biznesu. Wzory karier zawodowych a zmiana społeczna w Polsce. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, IV (1), 136–155.
- Kargulowa, A. (2005). *O teorii i praktyce poradnictwa. Odmiany poradniczego dyskursu.* Warszawa: Wyd. Nauk. PWN.

- Karska, K. (2013). *Poradnictwo zawodowe w gimnazjach – założenia a rzeczywistość* (niepublikowana rozprawa doktorska). Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej.
- Kędzierska, H. (2011). Kariery zawodowe nauczycieli w labiryncie oświatowych przeobrażeń. *Przegląd Pedagogiczny*, (2), 78–87.
- Kotarba-Kańczugowska, M. (2010) *Praca metodą projektu*. Warszawa: ORE.
- Kotarbiński, T. (1982). *Traktat o dobrej robocie*. Wrocław: ZN im. Ossolińskich.
- Krawczyk, P. (2016). Poradnictwo edukacyjno-zawodowe w kształceniu ogólnym. W: M. Wolan-Nowakowska (red.), *Poradnictwo zawodowe w szkole – ku możliwościom przeciw ograniczeniom* (s. 46–62). Warszawa: APS.
- Minta, J. (2012). *Od aktora do autora. Wspieranie młodzieży w konstruowaniu własnej kariery*. Warszawa: KOWEŻiU.
- Pilch T., Bauman T. (2001). *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa: WA „Żak”.
- Savickas, M.L., Nota L., Rossier J., Dauwalder J.-P., Duarte M. E., Guichard J., Soresi S., Van Esbroeck R., Van Vianen A.E.M. (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior*, 75(3), 239–250. doi:10.1016/j.jvb.2009.04.004.
- Wojtasik, B. (2010). Proces zmian w poradnictwie edukacyjno-zawodowym. Dążenie do spójności, współpracy i dobrej jakości. *Edukacja Dorosłych*, (1), 27–39.
- Wolan-Nowakowska M. (2013). *Młodzież w sytuacji planowania kariery zawodowej. Badania porównawcze uczniów z dysfunkcją narządu ruchu i pełnosprawnych*. Warszawa: Wydawnictwo APS.

Raporty i inne dokumenty

- BE (2013). Programu Rozwoju Edukacji w Warszawie w latach 2013–2020.
- BE (2015). Raport Warszawskiego Systemu Doradztwa Zawodowego. Warszawa: Biuro Edukacji m. st. Warszawy.
- BE (2016). <http://docplayer.pl/3149664-Warszawski-system-doradztwa-zawodowego.html>.
- IBE (2013). Raport tematyczny z badania. Czas pracy i warunki pracy w relacjach nauczycieli, Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- IBE (2015). Diagnoza stanu doradztwa edukacyjno-zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w relacjach dyrektorów szkół i osób realizujących doradztwo. Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych.
- KOWEŻiU (2008). Szkolny doradca zawodowy, Warszawa: KOWEŻiU.
- MEN (2001). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół.
- MEN (2010). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.
- MEN (2013). Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach.
- SIO (2016). System Informacji Oświatowej.